

Hembygdsbladet

Årgång 16, nummer 1
April 2014

Enhörna Hembygdsförenings
informationsskrift

Enhörna Hembygdsförening inbjuder till

ÅRSMÖTE

Söndagen den 27 april 2014, kl 15.00 i Bygdegården

År 1937 bildades Enhörna Hembygdsförening och då beslutades att årsmötet skulle hållas i Bygdegården, sista söndagen i april, klockan 15.00. Det gäller fortfarande!

Program

- Sedvanliga årsmötesförhandlingar
- Sandviken, en presentation av skriften om Sandviken
Några av bokens författare berättar om sina avsnitt
- Kaffe, lotteri och försäljning av Enhörnafilmer, böcker, vykort, och skrifter
- Underhållning - **Kurt - Reidars med Gunnarz**

V Ä L K O M M E N

Motioner till årsmötet ska vara styrelsen tillhanda senast söndagen den 20 april

Underhållning

Vi brukar alltid avsluta vårt årsmöte med någon typ av underhållning. I år fick vi ett önskemål från en kvinnlig medlem om att få se och lyssna till en orkester som tidigare gjort succé på *Mötesplatsen*. De inte bara spelade och sjöng bra utan berättade också underhållande mellan numren. Dessutom såg dom bra ut!

Kurt, Reidar och Gunnar L började spela tillsammans för 10 år sedan. I början var det mest för att det var roligt att träffas och "jamma" lite. Efter några år anslöt Gunnar Ö som med sin bakgrund som musiker gjorde att det blev mer struktur på spelandet. Fortfarande är väl den sociala gemenskapen viktigast men det blir allt oftare som man tillfrågas om att uppträda vid olika typer av sammankomster. Repertoaren består av allt från Elvis till visor och ibland lite allsång.

Kurt - Reidars med Gunnarz

Fr v. Gunnar Östlund, Reidar Mattsson, Kurt Forsberg och
Gunnar Lindqvist.

En bok om Sandviken

Under hösten 2011 startade vi något som vi kallade för samtalscirklar. Det innebar att vi gjorde ett upprop till intresserade medlemmar att vi skulle träffas några kvällar för att samtala om delar av Enhörnas historia. Vi började med Inga Ekvalls bok som beskriver Husaby Backe och den arkeologiska utgrävningen av densamma.

Vi fortsatte med Ekeby Gård, Äleby och Sandviken. Nu har vi fått, genom mångas medverkan, tillräckligt med material för att låta trycka en bok om Sandviken med omnejd.

Utgångsmaterialet var ett par texter av Karl-Erhard "Sillen" Jansson som skrivit om livet i Sandviken i början av 1900-talet. Många "sandvikenbor" var med på våra kvällar och genom dem fick vi mycket information. När vi började sammanställa det materialet insåg vi att det fanns så mycket mera kring ångbåtsbryggan i Sandviken. Alltså kontaktade vi dem som visste något om varvets, tegelbrukets och handelsträdgårdarnas historia.

Så varsågod! Här är resultatet: en bok om Sandviken som vi kommer att presentera på vårt årsmöte.

Anne-Marie

Boken om Sandviken är i A4-format, innehåller 48 sidor och har drygt 50 illustrationer.

100:-

kostar boken som du kan beställa av Anne-Marie eller någon annan i styrelsen. Den kommer också att säljas på årsmötet och senare i museet.

**Sandviken och Ångbåtsbryggan
Tegelbruket
Enhörna Varf
Ångbåtarna**
av Inga Ekvall

**Sandvikens brygga,
minnen från 30- 40-talet
Tyskens pannkakor,
en minnesberättelse från Enhörna**
av Karl-Erhard "Sillen" Jansson

**Några glimtar från
barn- och ungdomsåren i Enhörna**
av Alida Nyström, (f. Johannesson)

**Trädgårdsnäring i Ytterenhörna,
Bussholms Handelsträdgård
och bänködning**
av Gunnar Hanson

Minnen från Sandviken
av Gustav Nilsson

Enhörna Varf

Varvsverksamheten började kring år 1905, då mark avstyckades från Vinberga och såldes till båtbyggaren Josef Jansson. David Pettersson skriver i sina minnen: "En kusin till mig, Josef Jansson, från Södertälje, som var båtbyggare till yrket, skulle bygga ett nytt båtbyggeri vid Vinberganäset och där skulle bli mycket arbete. Det talades om att han hörde efter arbetare och att fullgoda sådana skulle kunna få både 30 och i vissa fall ända upp till 40 öre i timmen." ... "Där låg nu redan en stor pråm, en avriggad tremastare, som enligt den språksamme skepparen gjort många långresor." ... "Denna avriggade och till pråm degraderade skuta låg där med en hel del byggnadsmateriel, som skulle lossas och det blev hela arbetsstyrkans första arbete vid detta nybyggeriföretag. Sedan började röjningsarbete och grundläggning för själva båtbyggeriet. Men när vintern satte in på allvar, måste detta arbete inställas. På den tiden var det inte möjligt att arbeta med bygghus vintertid."

"På våren 1905 började vi vårt avbrutna arbete igen på Vinberganäset. Där arbetades det för högtryck den sommaren. Vi byggde först själva båtbyggeriverkstaden med bostäder uppe på och ett tvåvånings tegelhus och ett stort båtskjul för vinterförvaring av motorbåtar och en slip med järnåls för uppdragning och sjösättning av båtar. Denna höst blev det inget avbrott i arbetet. Båtbyggeriet stod färdigt, beställningarna av nya båtar fanns inne och när solen började titta fram på vårkanten, blev det en väldig brådska att måla och i övrigt iordningställa vinterförvarade motorbåtar."

Varvet med tvåtången 1964

Det var Josef Jansson som såg till att göra verksamheten vid Enhörna varf känd för allmänheten. Under några mycket intensiva år runt

1920 växte verksamheten snabbt till att bli både känd och produktiv man levererade bra byggen - inte sällan med goda fartresurser. Men det var som båttrastare Josef Jansson gjorde sig känd. Kvaliteten på de arbeten han lämnade efter sig var oklanderliga och när han så sålde Enhörna varf för att expandera verksamheten på Fittja båtvärv, hade han snart skaffat sig stora delar av Stockholms bästa eftermann som kunder.

Båten är v/c van Blerck, konstruerad av Josef Jansson och byggd på hans eget varf Enhörna 1919. Beställare var ing Richard F Björkman, vilken vann många tävlingar med henne. Van Blerck såldes vidare på den 1:a båtutställningen i Saltjöbaden 1922 för 6 000:-
Källa: AB Sjöexpress Arkiv

I BÅT- OCH MOTORUTSTÄLLNINGEN

VID
STRÖMPARTERREN
(UNDER NORRBRÖ)

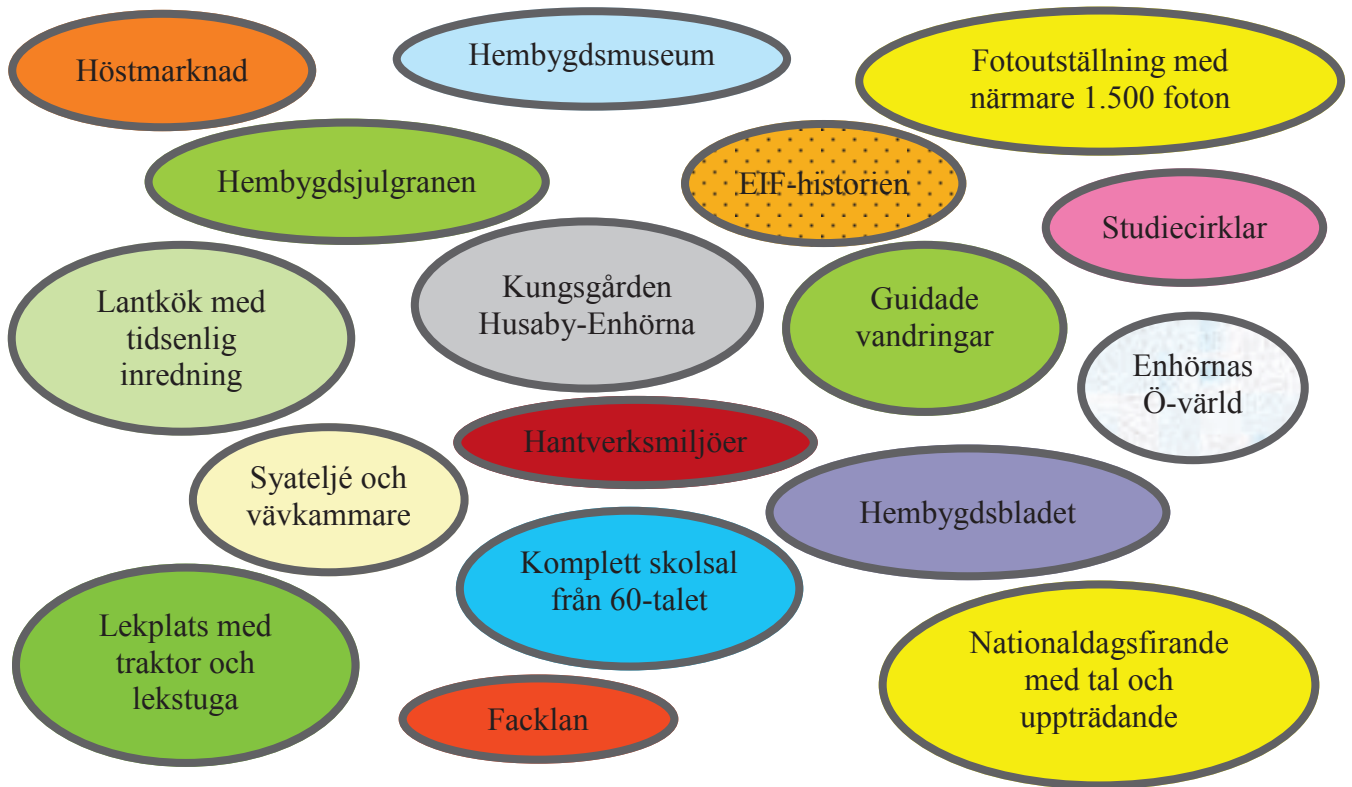
och vid vårt varv vid Enhörna och vår varvshäli i Vaxholm
finnas på lager följande båttypen:

Elegantia av mahogny för 25 till 80 hkr
motorer. Mahogny och furu för 16 till
40 hkr motorer. Furu och ek för 5 till
15 hkr motorer. Mahogny och furu för
5 till 15 hkr motorer. Båtar för utom-
bordsmotorer, öppna och däckade. OBS!
Båtar av ek och furu av förstklassigt
arbete för 2 till 5 hkr utombordsmotorer.
Priser från Kr. 500:- till Kr. 1.400:-.

Vid köp av Archimedesmotor och båt lämna vi kostnadsfri instruktion.
Varefter köparen själv kan föra sin båt från Strömparterren till sin sommar-
näs. Alla erfodriga utrustningsförlägar för motorbåtar, finns på lager
eller anskaffas. Vårt varv vid Enhörna är väl känt sedan 16 år tillbaka. -
Vår varvshäli i Vaxholm (ny sedan den 1/12 1919) med en stor motorbåts-
brygga, blir för motorbåtsägare en välkommen nyhet. - Glöm ej att man
är sjöman när båt och motorarbete är väl utfört.

Enhörna Varvs- & Transport A.-B.
Stallgatan 6, STOCKHOLM. Strömparterren
ENHÖRNA VAXHOLM

Över 600 enhörnabor vill veta mer om Enhörna!

Det är era ideella insatser och medlemsavgifter som gör att vi kan vidareutveckla hembygdsföreningen och få fler att engagera sig i bygden.

Du som läser Hembygdsbladet och är nyfiken på bygden.
Hjälp oss genom att bli medlem. Tack!

Stöd Enhörna Hembygdsförening Bli medlem, du också!

Medlemsavgiften är 150:-/år för familj (100:- för enskild), betala till vårt PG 23 89 45-0.

Glöm inte att ange namn och adress.

Du som redan är medlem men ännu inte betalt, snälla gör det. Stort tack!

Lite fakta om föreningen:

År 2000 var vi cirka 400 medlemmar, idag är vi drygt 600. Det gör att Enhörna Hembygdsförening räknas till en av de större hembygdsföreningarna i Sverige!

Medlemsavgiften är den enskilt största inkomstkällan, cirka 60.000:- årligen.

Hembygdsbladet delas ut till alla hushåll i Enhörna, årskostnaden för bladet är omkring 30.000:-

Hembygds museet hade år 2013 över 500 besökande. Dessutom besöker skolklasser oss för att vara med om en gammeldags skoldag. Andra föreningar gör utflykter med studiebesök till oss.

De guidade vandringar vi genomförde förra säsongen lockade närmare 100 deltagare.

År 2013 fick vi ett nytt landmärke i Enhörna då enhörnakonstnären Falk-Åkes konstverk Facklan restes. Facklan står i Lill-Ahls korset nära hembygdsjulgarnen.

Distriktsbarnmorskan ADINA I KNÖSEN - en uppskattad enhörnalegend

Några har egna barndomsminnen av Adina, andra har hört talas om hennes stora engagemang, empati och skicklighet. De som kände Adina beskriver henne som liten och smärt, förutom snäll, glad och humoristisk. Hon var mycket omtyckt av alla, inte minst på grund av sin stora integritet och strikta rättvisepatos.

I samband med pensioneringen den 8 juni 1943, uppvaktas Adina med en hyllningsadress som uttrycker bygdens uppskattning. Över tvåhundra namn bifogas, däribland Rudolf Peterssons, den kände författaren/tecknaren som skapade figuren 91-an Karlsson.

Under hennes 55-åriga födelsedagsfest, som äger rum i prästgården två dagar tidigare, föräras födelsedagsbarnet tre bordsvisor som beskriver stora delar av hennes liv.

Adina föddes i Sorunda 8 juni 1888, familjen flyttade så småningom till Stenby i Överenhörna. Adina utbildade sig till sjuksköterska och barnmorska. Efter sin examen begav sig Adina till Odensala för praktisk tillämpning av sina nyförvärvade kunskaper som barnmorska.

*-"...Barnmorska hon blev, uti världen klev,
och Odensala första platsen blev.
Månet äventyr, hon upplevde där.
Och sitt yrke hon, mer och mer sig lär..."-
Mel: Bä,bä vita lamm (Bordsvisa till 55års-festen)*

Efter sin tid i Odensala etablerar sig Adina som barnmorska i Enhörna. Hon efterträder dåvarande barnmorskan fru Karlsson. Adina installeras som distriktsbarnmorska och, som traditionen bjuder, även som ambulerande vaccinator.

*-"... Sen till Enhörna, ställdes hennes färd.
Aska skola blev, hennes nya värld..."-
Mel: Bä,bä vita lamm (Bordsvisa till 55års-festen)*

Adina var ju helt ensam om sitt uppdrag i Enhörnas båda socknar. Oftast var hon hänvisad till sin cykel när hon kallades till uttryckning. Om en födsel skulle ske ute på någon av öarna blev det till att ro över och hämta henne för den blivande fadern. Stundtals ställde hennes man Johan Jansson upp med häst och vagn och i vissa fall kunde hon få skjuts av fjärdingsman Eskil Jansson, som ägde en droska. Vid dessa tillfällen fick ofta hans dotter Elsbeth följa med. Hon minns den enormt stora och tunga väskan alternativt lådan

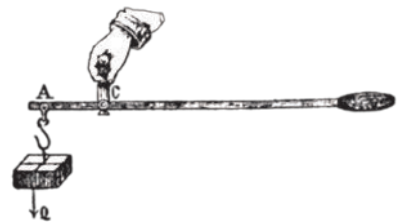

Anna Adina Jansson (f Rosenberg)

med utrustning som alltid skulle medtagas. (Se bild sid 7.)

Den innehöll enkla och robusta instrument, som en tratt att lyssna på fosterljud med, tänger och redskap som användes att stycka de foster som låg fel och hotade moderns liv. Smärtlindring fanns inte alltid utom en bitring som kunde sättas in i munnen på den blivande modern när värkarna blev övermäktiga.

En berättelse handlar om när det var dags för födsel i Skälsta, Överenhörna. Ett litet flickebarn var på väg. Betänk väl att detta skedde på Trettondagen, 6 januari 1939. Alla vet ju hur vädret kan uppträda vid den tiden på året. För modern var det första födseln. Status visade på sätesbjudning och tösen var bara 47 cm lång och vägde 2500 gram. Förlossningsbädden utgjordes av kökssoffan och data om det nyförlösta barnet gavs bland annat med hjälp av ett besman, eftersom någon barnvåg inte var tillgänglig. Förlossningen gick bra och tösen lever än idag.

Adina gifter sig med den driftige Carl Johan Jansson, lantbrukare i Knösen, Ytter Enhörna. Förutom distriktsbarnmorska och fru, kan hon nu

även tituleras ledamot av fattigvårdsstyrelsen och barnavårdsnämnden. Ytterenhörna Socken

- "...I Knösen, i Knösen vår barnmorska bor, för socknen hon har varit liksom en mor.

Små barn hon brukar klara, till världen utan fara och mången liten baby med tiden blivit stor.

När någon har skadat sin hand eller fot, fru Jansson har alltid strax funnit på bot.

Med salva på kompresser, och andra små finesser, all smärta och ömhet försvinner så fort.

Hon vakat och passat och hjälpt mången sjuk, och vårdat dem alla med handen så mjuk.

Hon alltid varit lika, mot fattiga och rika, och ofta hennes krafter vi tagit i bruk..."

-Mel: Vi gå över daggstänkta berg. (Bordsvisa till 55års-festen)

Barn hade stor betydelse för Adina. Det var en stor tragedi för henne och hennes man att de inte fick behålla några egna. De tog sig dock så småningom an några fosterbarn i skollådern.

Adina hade ett stort engagemang i bygdens förenings- och kyrkoliv. Hon och hennes man tillhörde Svenska Missionsförbundet.

Missionskretsar bildades i såväl Över- som Ytterenhörna i slutet av 1800-talet. Ett missionshus uppfördes i Över Enhörna på en tomt vid Söderby som Adinas far, Theodor Rosenberg, ställde till församlingens förfogande. Adinas man Johan och sedermera Adina själv var också aktiva i bygdens nykterhetsrörelse. Genom sin satsning i nykterhetsverksamheten skänkte Johan Jansson tomten till och initierade byggandet av Blåbandsscouternas stuga bakom Friluftsgården.

Elva år efter sin pensionering, avtackas Adina av Enhörnakretsen av Svenska Röda Korset för att under en lång följd av år ha handhaft skötseln av föreningens utlåningsförråd på ett utmärkt sätt. Hon hedras med stor tacksamhet för sitt omätliga intresse för organisationens sak.

Med åren blir Adina sjuk och rullstolsburen och enligt uppgift varmt omhuldad av sin make. Hon avlider den fjärde augusti 1964.

Adinas man Johan Jansson donerar Adinas barnmorskeutrustning efter färdigutträttat värv till en av socknens barnavårdsmän, trädgårdsmästare Mattias Sevén i Norrlöt, som samarbetat nära med Adina i olika ärenden. I sin tur överlåter han gåvan till ett syskonbarn, missionären tillika sjuksköterskan/barnmorskan Lydia Larsson som var verksam i Etiopien på EFS uppdrag. (evangeliska fosterlandsstiftelsen).

I en artikel i tidskriften Svenska Journalen, som gestaltar Lydia, berättar hon om hur hon fått överta sin barnmorskeutrustning från distriktsbarnmorskan i Enhörna, i syfte att kunna utveckla sitt eget utlandsuppdrag. Hon efterlyser, i artikeln, även en fungerande barnvåg, vilket i sin tur leder till att en insamling startas. Resultatet av denna blir så omfattande att det räcker till ett helt sjukhus i Nacamte utanför Addis Abeba.

- "...Vi nu hylla varmt och gratulera, 55-åring, så ung till sinn.

Hurra, hurra vi och många flera, än som här i prästgårn kommit in.

Tacka ville vi för alla tjänster, som fru Jansson gjort oss en och var

lika glatt åt höger och åt vänster, lika vänligt veckans alla dar...."-

Mel: Vintern rasat... (Bordsvisa till 55års-festen)

Som "utsocknes" med medmänsklig nyfikenhet, har jag valt att skildra kraftfulla kvinnor som man ännu minns och kan berätta om, även om annan dokumentation syns något begränsad. Mina kvinnoporträtt ger sig inte ut för att vara nån slags forskning, utan utgår från min personliga tolkning av de berättelser och uppslag som jag undan för undan får till mig av andra intresserade enhörnabor. Så varmt välkommen med nya alternativt kompletterande uppgifter.

Stort tack till alla som bidragit till den här krönikan: Lisbeth, Elsbeth, UllaBritt, Karin, Ulla, Gertrud, Leif

Birgitta Allmo

Tfn 08-55042107 / b.allmo@telia.com

Nyutexaminerade barnmorskor (Adina, andra fr vänster)

Nya små sockenbor till vårt Enhörna

Seder och traditioner kring dopet har förändrats genom tiderna. Medeltida föreställning att före dopet lägga stål i vaggan till skydd mot allsköns trolltyg levde kvar ända in på 1800-talet.

Här ska berättas något om det kristna dopet i Enhörnasocknarna från senare delen av 1800-talet till nutid.

Fridolf Wikander blev kyrkoherde för Över- och Ytter-Enhörna socknar med tillträde 1886. Han pensionerades 1910. När barndopen gjordes i Åleby prästgård förrättades de på expeditionen. På ett ovalt vackert bord med ”pärlrand” fanns en dopskål i vitt porslin med blå blommor berättade sondottern Gerda Persson vilken bevittnat ett par dop vid Åleby.

*Dopklänning med mössa från Hilda Pettersson
Sockengården Y-E, skänkt till Hembygdsföreningen
av dottern Sylwia Löw.*

Kyrktagningen var en gammal svensk sed som också beskrivs i 1819-års psalmbok. Den utfördes olika för vigda och ovigda mödrar. Kyrktagningen föregick dopet. Det ansågs att kvinnan skulle hålla sig i hemmet fram till kyrktagningen. Hur länge den seden funnits kvar har varierat i församlingarna.

Det var även brukligt med flera faddrar. Äldsta faddern bar barnet till dop och den yngsta gav barnet åter till modern. ”Om något skulle hända

föräldrarna skulle faddrarna ta hand om barnet, de skulle då ikläda sig ansvaret för barnet. Så var det alltid förr” berättade Maria Andersson Krubban, f 1888.

Maria talade om att det var kallt i kyrkan vintertid. Där eldades först samma dag. ”Ta inte ut barnet, ja kommer hem istället” sade prästen Anders Johan Dahlström. Han kom med hästskjuts.

Statdrängen John Almqvist levde under större delen av sitt yrkesverksamma liv, cirka 60 år, vid Ekensberg Över-Enhörna. Han och Maria vigdes 1896. De bodde i Gamla Bruket. Familjen berikades med tre söner och en dotter.

Sondottern Britt-Marie Ivegren har berättat att det var en sed, en ritual att överlämna stärkande mat till den nyförlösta. Man bar maten på en speciell svartmålad, oval bricka med ”staket” runt kanten. Kvinnorna skänkte mat och en present till barnaföderskan. Andra sagesmän har nämnt ”risgrynsgröt” och ”dricksupa” som gåvomat för barnsängskvinnor i Enhörna.

År 1949 gjorde Elsbeth Gylefors en dopklänning av sin mor Clarys brudklänning från 1922. Därtill syddes en rosa och en blå underklänning. Den dopdräkten har burits av Elsbeths döttrar och andra barn i släkten.

*I Granlunden förvandlades en brudklänning
till dopklänning.*

Vid tiden för första världskriget blev vanligare med dop på BB vilket förekom ända in på 1950-talet. Nu sker de flesta dop i kyrkan. Det är ofta många deltagare och stora festligheter.

Krisdop, som förr kallades nöddop, kan förrättas av varje döpt och konfirmerad lekman. I den situationen har det ibland varit barnmorskan som döpt nyfödda barnet.

Det väntades ett litet syskon vid Källbo i Över-Enhörna. Mor Maria Albertina Jansson, f 1864, förmanade sina barn att sitta snällt på soffan. Och jordemor kom där med sin väska. ”Va har hon här å göra, ser hon inte att soffan är full” undrade då en av pojkarna.

I rättarfamiljen Åhs på Ekensberg föddes sonen Sigvard 1930. När barnmorskan Adina Jansson kom på återbesök frågade grannflickorna Ulla och Britta Lundin om hon inte kunde komma med väskan till dem också – så de också fick en lillebror.

Enhörnabarnen trodde nog mer på barnmorskan och hennes väska än på storken.

*Vad kunde inte trollas fram ur en barnmorskeväska?
Väskan har tillhört Adina Jansson Knösen Y-E, f. Rosenberg
1888, distriktbarnmorska för Enhörna distrikt.*

Barbro E Sjöström

*Teckning av Rudolf Petersson,
91:an*

- De är han längst uppe i hörnet

Vandring i kulturbygd - 2014 års kyrkvandring

Söndagen den 4 maj är det åter dags för den traditionella kyrkvandringen som i år arrangeras av Enhörna församling, Enhörna frikyrkoförsamling och Hembygdsföreningen.

Kyrkan har alltid spelat en viktig roll i Enhörna och är en central del av vårt kulturarv. Därför känns det naturligt att tillvarata en gammal tradition som kyrkvandring, att förena hembygdens historia med kyrkohistorien.

Årets vandring utgår från Överenhörna kyrka. Vi vandrar en slinga i gammal kulturbygd och får information om intressanta platser utmed vägen. Sträckan är cirka 6 km och vi beräknar vara tillbaka vid kyrkan 15.00.

Program

Tid: Söndagen den 4 maj 2013, kl 10.00 - 15.00. Ingen förhandsanmälan krävs och ingen avgift. Alla är välkomna att delta!

Samling: Överenhörna kyrka. Klockan 10.00 öppnar kyrkan, passa på och se hur kyrkan ser ut efter den omfattande renoveringen. Kyrkvårdar berättar om kyrkans historia och ombyggnaden. Omkring 10.30 samlas vi för en kortare andakt med Maria och Ann-Charlotte samt få information om den förestående vandringen.

Led: Årets vandring utgår från Överenhörna kyrka. Vi går mot Horn och första stoppet är vid den gamla prästgården Äleby, där Lars Ingårda tar emot oss och berättar om gården. Nästa längre stopp är vid Horns herrgård där vi får information om gården och omgivningen. Från Horn fortsätter vi genom Hornskogen till Högtorp och vidare förbi Skälsta fram till slutmålet Överenhörna kyrka..

Raster: Det blir ett antal kortare stopp där vi berättar om platsen. Vårt medhavda kaffe räknar vi med att inta i närheten av Horn.

Frågor: Olle Karlsson, 55044037/ 0708441576

PS: Glöm inte att ta med egen kaffekorg och dryck

Äleby, början på 1900- talet

Horn, mitten av 1900-talet

Maria Jacobs, Olle Karlsson och Ann-Charlotte Sevén hälsar välkommen till vandringen.

Välkommen

Enhörna församling, frikyrkoförsamling och Hembygdsförening

Enhörna Hembygdsförenings styrelse:

Leif Tellestedt, ordförande	tel: 550 447 05	(leif.tellestedt@telia.com)
Olle Karlsson, vice ordf	tel: 550 440 37	(olov.karlsson@live.se)
Britt-Mari Gylefors, sekr	tel: 550 421 30	(b.gylefors@telia.com)
Birgitta Wulkan, kassör	tel: 550 491 28	(birgittawahlstedtwulkan@hotmail.com)
Anne-Marie Andersson	tel: 550 420 16	(anne-marie.majhem@telia.com)
Mona Elveskog	tel: 550 420 28	(elveskog@telia.com)
Lena Björk	tel: 550 490 63	(lena.x.bjork@telia.com)
Gertrud Nilsson	tel: 550 421 25	(gertrud@skogshyddan.eu)
Anders Östensson	tel: 070 6871581	(andersostensson@hotmail.com)
Bo Staflund	tel: 552 461 35	

Box 39, 151 96 Enhörna, Medlemsavgiften är 100/150:-/år (enskild/familj), Plusgiro 23 89 45-0

Hembygdsmuseet hålls öppet söndagar juni-sep, 13.00 - 16.00. Tag kontakt med någon i styrelsen om du vill besöka museet vid annan tidpunkt. Besök föreningens hemsida: www.hembygd.se/enhorna-hembygdsforening

